

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 343.236.3

Дмитрук М. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИОКРЕМЛЕННЯ «ЗАКІНЧЕНОГО ЗЛОЧИНУ» ЯК САМОСТІЙНОЇ СТАДІЇ СУПЕРЕЧИТЬ ПРАВИЛАМ ЛОГІКИ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАЇНИ

ALLOTMENT “COMPLETED CRIME” AS AN INDEPENDENT STAGE IS AGAINST THE RULES OF LOGIC AND THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

У статті досліджено «закінчений злочин» як самостійну стадію злочину. Доводиться, що виокремлення зазначеної стадії злочину як самостійної стадії суперечить правилам логічної операції «поділ» та призводить до таких помилок, як «стрибок у поділ», «поділ із зайвим членом». Виокремлення такої самостійної стадії злочину також суперечить ст. 13 КК України.

Ключові слова: закінчений злочин, правила логіки, стадія злочину, злочин, кримінальний кодекс.

В статье исследовано «оконченное преступление» как самостоятельная стадия преступления. Доказывается, что выделение указанной стадии преступления как самостоятельной стадии преступления противоречит правилам логической операции «деление» и приводит к таким ошибкам как «скачок в делении», «деление с лишним членом». Выделение такой самостоятельной стадии преступления также противоречит ст. 13 УК Украины.

Ключевые слова: окончанное преступление, правила логики, стадия преступления, преступление, уголовный кодекс.

The article explores the “completed crime” as an independent stage of the crime. It is proved that the allocation of this stage of crime as an independent stage of crime contradicts the rules of the logical operation “division” and leads to such errors as “leap in division”, “division with an extra member”. The isolation of such an independent crime stage also contradicts Art. 13 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: completed crime, rules of logic, stage of crime, crime, criminal code.

Верховною Радою України під час унесення змін до кримінального законодавства України не враховано рекомендацій учених у сфері кримінального права. Про це свідчить хоч бухвалення Верховною Радою України проекту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 7972-д від 20.04.2018 р. [1], який містить значну кількість недоліків, а також повернення до адміністративної преюдиції у ст. 389-2 КК України, що суперечить ч. 1 ст. 2 КК України.

Водночас у кримінальному праві як у навчальній дисципліні, зокрема у розділі «стадії злочину», так і в такому інституті кримінального права як галузі права – «стадії злочину», існують істотні логічні суперечності щодо виокремлення «закінченого злочину» як самостійної стадії злочину, що ускладнює розуміння кількісної характеристики стадій злочинів, а також видів злочину.

Стадії злочину досліджували у своїх працях В.М. Бурдін, І.О. Гриненко [2, с. 167-182], М.Д. Дурманов [3, с. 209], М.Д. Дякур, А.П. Козлов [4, с. 353], М.І. Панов, Ю.Є. Пушовочкін [5, с. 280], М.П. Редін, В.П. Тихий, А.В. Шевчук [6, с. 20], Л.С. Щутяк та інші вчені.

Водночас лише деякі з учених звертали увагу на суперечності щодо виділення закінченого злочину як стадії злочину. Зазначене зумовлює актуальність дослідження підстав виокремлення закінченого злочину як самостійної стадії злочину не лише в аспекті спеціалізованої літератури в галузі кримінального права, а й в аспекті суміжних галузей знань, що дають можливість по-іншому осмислити значення стадії закінченого злочину та її співвідношення з іншими стадіями.

У ч. 2 ст. 13 КК України зазначено, що «незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин». Це положення КК України у більшості підручників із кримінального права пояснюється так: «КК визначає злочинними та караними три стадії вчинення злочину: 1) готування до злочину; 2) замах на злочин; 3) закінчений злочин. Закінчений злочин – це завершальна (остання, підсумкова) стадія вчинення злочину. Вона поглинає попередні стадії вчинення злочину й останні не мають значення для кваліфікації, якщо не створюють склад іншого злочину, оскільки всі стадії одного і того ж злочину мають єдиний (один і той самий) об’єкт посягання» [7, с. 183-184].

Таке розуміння є найбільш поширеним і в дисертаційних дослідженнях. Наприклад, А.В. Шевчук указує: «Умисна злочинна діяльність проходить, як правило, в три етапи: етап підготовки суспільно небезпечного діяння, етап його безпосереднього вчинення та завершальний етап – закінчений злочин, тобто, коли має місце наявність всіх обов’язкових елементів складу злочину» [6, с. 7]. Водночас виділення такої кількості стадій та така послідовність були такими не завжди.

М.Д. Дурманов визначав правильною таку кількість та послідовність стадій вчинення злочину: 1) закінчений злочин; 2) приготування; 3) замах [3, с. 34]. Така послідовність частково пояснює, чому остання стадія злочину (закінчений злочин) у більшості підручників із кримінального права України визнається третьою стадією, проте досліджується перед розглядом готування та замаху.

У Курсі радянського кримінального права у здійсненні умисної злочинної діяльності виділялись такі стадії: 1) виявлення умислу; 2) готування до злочину; 3) замах на злочин; 4) закінчений злочин [8, с. 403]. Проте з часом від виокремлення такої стадії, як «виявлення умислу», в науці кримінального права відмовились. М.Д. Дурманов зазначав: «В більшості робіт радянських авторів дослідження (*стадій злочину* – *уточнення Д.М.*) починається із більш ранніх стадій. Спочатку розглядається готування (або навіть виявлення умислу, якщо воно визнається стадією), потім замах і, на кінець, закінчений злочин. Така послідовність прийнята і в програмах із радянського кримінального права, крім програми 1954 року, в якій чомусь взагалі не згадувалось про таку стадію, як закінчений злочин» [3, с. 32]. Тобто «закінчений злочин» як самостійна стадія злочину виділялась не завжди.

На нашу думку, незакінчений злочин може містити такі стадії, як «готування» та «замах», а виділення третьої стадії – «закінчений злочин» є неправильним розумінням ст. 13 КК України.

«Закінчений злочин» не є стадією незакінченого злочину з **таких доводів**: 1) виділення стадії «закінченого злочину» порушує «правила логіки»; 2) виділення стадії закінченого злочину не узгоджується зі ст. 13 КК України; 3) необхідності виокремлення стадії закінченого злочину як самостійної стадії у науці кримінального права відсутність, що лише зумовило виділення «концепції видів незакінченого злочину» (або «видів позастадійних деліктів») та «вчення про етапи злочину».

Розглянемо зазначені доводи. Перед цим з'ясуємо, що слід розуміти під поняттям «стадія». «Стадія вчинення злочину – певний етап умисної злочинної діяльності, які розрізняються між собою за характером діянь, моментом їх припинення, ступенем реалізації злочинного наміру» [9, с. 78], в інших джерелах стадія злочину визначається як передбачена КК, суспільно небезпечні етапи його вчинення, які істотно різняться між собою ступенем реалізації злочинного наміру, тобто характером діяння (дії або бездіяльності) та моментом його закінчення (припинення), а тим самим і ступенем тяжкості вчиненого особою діяння [7, с. 182]. А.В. Шевчук надає таке визначення цього поняття: «Стадія вчинення злочину – це сукупність етапів, що мають самостійне юридичне значення, які злочин проходить ступенево у своєму розвитку висхідною від моменту задуму або підготовчих дій до моменту реалізації злочинного наміру, тобто до моменту вчинення злочину з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані в законі для матеріальних складів злочину [6, с. 14]».

Визначення, запропоноване А.В. Шевчук, хоча і містить деякі недоліки, наприклад, вважаємо зайвим включення такої ознаки, як «з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані в законі для матеріальних складів злочину», оскільки в такому разі одне поняття визначається через інші терміни, при цьому достатнім було б вказати «до моменту вчинення злочину». Водночас зазначене визначення можна визначити найбільш оптимальним.

У логіці «поділом» є логічна операція, в результаті якої здійснюється перехід від родового поняття до множини видових понять. Це процес виявлення можливих видових понять деякого роду. У структуру поділу входять такі компоненти, як подільне поняття (обсяг якого підлягає поділу, так зване родове поняття), члени поділу (видові поняття, які отримуються в результаті поділу родового поняття) та підстави поділу (ознака за якою обсяг родового поняття поділяється на обсяги видових понять) [10, с. 58-59].

Розрізняють два різновиди поділу: поділ за видозміною ознаки і дихотомічний поділ. *Поділ за видозміною ознаки* – це різновид поділу, в якому підставою є ознака, притаманна всім предметам, що входять до обсягу подільного поняття. Із кожним членом поділу ця ознака змінюється, тому її називають «видостворювальна ознака». *Дихотомічний поділ* – це різновид поділу, в якому підставою є ознака притаманна лише частині предметів, що входять до обсягу подільного поняття. Дихотомічний поділ здійснюється, виходячи з наявності або відсутності цієї ознаки у предметів. У результаті такого поділу отримуємо лише два члени поділу, які перебувають у відношенні протиріччя [10, с. 59].

Виділення «стадій» у теорії кримінального права є поділом за видозміною ознакою, оскільки видостворювальною ознакою є саме стадія як певний етап реалізації умислу, а подільним поняттям є незакінчений злочин, а самі види стадій (готування, замах) є подільними членами подільного поняття. Тобто у «закінченого злочину», з теорії логіки, така видостворювальна ознака, як **стадія** злочину, відсутня, а тому закінчений злочин не є «членом поділу» поряд із «готуванням» та «замахом» і «подільне поняття» у цій логічній операції є саме незакінчений злочин, а не злочин. Подільним поняттям для видових понять «готування» та «замах на злочин» згідно із ч. 2 ст. 13 КК України є «незакінчений злочин», а для таких видових понять, як «закінчений» та «незакінчений» злочин, вказівка на які закріплена у ч. 1 та ч. 2 ст. 13 КК України, є злочин.

Першим правилом поділу є те, що поділ має бути співвимірним, тобто обсяг подільного поняття має дорівнювати сумі обсягів членів поділу. За умов порушення цього правила виникають такі логічні помилки: «неповний поділ»; «поділ із зайвими членами» [10, с. 60].

Якщо уявити, що подільним поняттям для видових понять «готування» та «замах на злочин» є «злочин», а не «незакінчений злочин», це необхідно якщо припустити, що виокремлення такої третьої стадії як «закінчений злочин» є обгрунтованим,

оскільки таке тлумачення є найпоширенішим, то виходить, що «подільне поняття» та один із членів поділу є тотожними поняттями, що свідчить про наявність такої логічної помилки як «поділ із зайвим членом» [10, с. 60].

Четвертим правилом поділу є те, що він має бути безперервним, тобто члени поділу мають бути однопорядковими видами. Кожне видове поняття має бути найближчим видом певного роду. Порушення цього правила призводить до логічної помилки: «стрибок у поділі – це логічна помилка, яка має місце, коли члени поділу не є однопорядковими видами [10, с. 60].

Оскільки загально визнаним є твердження, що «закінчений злочин – це завершальна (остання, підсумкова) стадія вчинення злочину, що поглинає попередні стадії вчинення злочину, останні не мають самостійного значення та не впливають на кваліфікацію, якщо не створюють склад іншого злочину, оскільки всі стадії одного і того самого злочину мають єдиний (один і той самий) об'єкт посягання» [7, с. 183-184], то виокремлення «закінченого злочину» як стадії злочину призводить до такої логічної помилки, як «стрибок у поділі» [10, с. 60].

Отже, з позиції логіки, виділення стадії «закінченого злочину» поряд із готуванням та замахом свідчить про неправильне обрання «подільного поняття», зокрема ним має бути «незакінчений злочин», а не «злочин», а також про змішування двох підстав поділу: 1) для поділу злочинів на закінчені та незакінчені, поділ як логічна операція за видом є «дихотомічним», а підставою поділу є «доведення або не доведення злочину до кінця»; 2) для поділу незакінченого злочину на стадії поділ як логічна операція є поділом із видозміною ознакою, а підставою виділення готування та замаху є така видова ознака, як стадія незакінченого злочину.

У *КК України*, а саме у Розділі III «Злочин, його види та стадії» Загальної частини, в ч. 1 ст. 13 вказано, що злочин може бути закінченим та незакінченим тобто це види злочинів (як ми з'ясували дихотомічний поділ). У ч. 2 ст. 13 *КК України* передбачено, що саме незакінчений злочин поділяється на готування та замах (поділ за видозміною ознакою).

Правильним буде визначати закінчений та незакінчений злочин видами, а лише один із видів, зокрема незакінчений злочин, поділяється на стадії готування або замаху. Так зазначено в тексті *КК України*, а тому визнання «закінченого злочину» стадією злочину та приєднання її до стадій незакінченого злочину суперечить положенням *КК України*.

Значення «закінченого злочину» як «стадії злочину», яка характерна для будь-якого виду злочинного діяння, що завжди є підставою кримінальної відповідальності та констатацією необхідності кваліфікації злочинного діяння за відповідною статтею Особливої частини *КК України* без посилання на положення Загальної частини *КК України*. Законодавцем у статтях Особливої частини *КК України* всі злочини описані як «закінчені злочини» навіть тоді, коли злочин визнається закінченим із моменту вчинення замаху (ст. ст. 112, 348, 348-1 *КК України*),

такі діяння все одно належать до закінчених злочинів. Вищезазначене позбавляє необхідності додатково виокремлювати стадію «закінченого злочину», оскільки її наявність нічого не пояснює ні з теоретичної, ні з практичної точки зору.

Більше того, виділення стадії «закінченого злочину» суперечить конструкції усіченого складу злочину, оскільки ним уважаються такі діяння, в яких момент закінчення злочину самим законом переноситься на стадію готування або замаху (погроза вбивством, розбій) [7, с. 94], тобто виходить, що стадія закінченого злочину то є, то вона відсутня, і стає стадією замаху або готування. Що ж це за стадія злочину, якщо вона в одних злочинах є самостійною стадією злочину, в інші злочинах взагалі не визнається стадією злочину, а дорівнює стадії готування або замаху? [4, с. 128] На нашу думку, така суперечність ще раз підтверджує помилковість виокремлення «закінченого злочину» як окремої стадії злочину. До такого висновку, проте з інших доводів, дійшла І.О. Гриненко [2, с. 179], крім того, таку точку зору раніше обґрунтовували П.Н. Панченко, І.С. Тишкевич. Наприклад, А.П. Козлов щодо цього питання зазначає: «При этом ни у кого из ученых не возникает критического отношения к «стадии» (*оконченного преступления – уточнение Д.М.*), **кочующей по различным стадиям**» [4, с. 128].

Водночас може виникнути запитання про те, що невже більшість учених у теорії кримінального права під час дослідження стадій злочину висвітлюють хибний погляд на кількість стадій злочинів? Спірність виділення такої стадії злочину, як «закінчений злочин», зумовило виділення двох концепцій до поняття стадій злочину: 1) «концепція видів незакінченого злочину» («злочинів за ступенем їх завершеності», «концепції поза стадійних деліктів»); 2) «вчення про стадії злочину» [5, с. 152].

Отже, «стадії» слід виокремлювати лише у незакінченому злочині, до яких слід зараховувати «готування» та «замах», які є окремими кримінально-караними діяннями. Систему наукових знань про стадії незакінченого злочину правильно іменувати саме як «концепція видів незакінченого злочину» або «концепція поза стадійних деліктів». Виокремлення такої самостійної стадії, як «закінчений злочин», у межах зазначених концепцій суперечить правилам логіки (призводить до таких логічних помилок, як «стрибок у поділі», «неповний поділ», «поділ із зайвими членами»), а також суперечить положенням ч. 1-2 ст. 13 *КК України*.

Використання в літературі поняття «закінчений злочин» як етап (стадія) злочину свідчить про дослідження злочину з позиції «вчення про етапи злочину» згідно з яким етапи виокремлюються у закінченому злочині як взаємопов'язані та взаємозумовлені послідовні дії, спрямовані на досягнення злочинного результату.

Виділення зазначених підходів пояснює виокремлення етапу (стадії) «закінченого злочину», проте відсутність однозначності у використанні термінів та понять призводить до змішування зазначених

вище підходів у розумінні «стадій», що ще раз свідчить про помилковість виокремлення самостійної стадії «закінчений злочин».

Подальшими напрямками дослідження проблематики стадії «закінченого злочину» є необхідність

розроблення чіткої відмінності між концепцією видів незакінченого злочину («позастадійних деліктів», «злочинів за ступенем їх завершеності») та «вченням про стадії» або відмова від виокремлення «закінченого злочину» як самостійної стадії злочину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: проект закону України № 7279-д від 20 квіт. 2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення: 26.04.2019 р.)
2. Гриненко І.О. Класифікація злочинів залежно від повноти їх вчинення. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків. Право. 2017. Вип. 34. С. 167-182.
3. Дурманов М.Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. Москва. Гос. изд.-во Юр. лит.-ры. 1955. 209 с.
4. Козлов А.П. Учение о стадиях преступления. Санкт-Петербург: Изд.-во «Юридический центр Пресс», 2002. 353 с.
5. Пудовочкин Ю.Е. Учение о преступлении: Избранные лекции. Москва: Юрлитинформ, 2010. 280 с.
6. Шевчук А.В. Стадії вчинення злочину: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ. 2002. 20 с.
7. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В. І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. в допов. Харків. Право, 2010. 456 с.
8. Курс советского уголовного права. Часть общая. Том II. Преступление. (под ред. А.А. Пинтковского). Москва. Наука. 1970. 516 с.
9. Кримінальне право України: навчально-методичний посібник / кол. авторів: С.В. Ківалов, С.В. Албул, Д.О. Балобанова, [та ін.] / відп. ред. В. О. Туков. Одеса: Юридична література, 2014. 612 с.
10. Хоменко І.В. Логіка: теорія та практика: Підручник. Київ. Центр учбової літератури. 2010. 400 с.